

Research Paper

Child Protection Systems: A Case Study of the Legal Systems of Iran and Turkey

Ali Safar Orangi*¹ , Gholam Hasan Kooshki²

¹ Master's Student in Criminal Law for Children and Adolescents, Faculty of Law and Political Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

² Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

 10.22080/LPS.2022.23004.1302

Received:
January 20, 2022

Accepted:
June 14, 2022

Available online:
July 19, 2022

Keywords:
Iran, Turkey, Child protection system, Child welfare system, Foster family

Main Subjects :
Criminal Law and Criminology

Abstract

Children are among the most vulnerable groups in society due to their special physical and mental conditions. This group of society needs the support of other people due to their inability to solve their problems. The family was the first institution to support children, but throughout history it has shrunk and weakened for a variety of reasons. Therefore, given the importance of child protection and the effectiveness of their position in the future of society, governments have formulated policies based on child protection. A comparative look at the types of child protection systems reveals the strengths and weaknesses of each system and can be used in the future to develop a high-quality support system. The findings show that each country has a different protection system based on various political, economic and cultural components. The Iranian protection system is based on child protection and the Turkish protection system is based on the provision of social services. In this study, which uses a descriptive-analytical method to analyze the data obtained from the library resources, while examining the types of child protection systems, a case study is conducted on the support systems in Iran and Turkey.

***Corresponding Author:** Ali Safar Orangi
Address: Master's Student in Criminal Law for Children and Adolescents, Faculty of Law and Political Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Email: Orangi.Ali1376@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

Child abuse and multiple harms against their physical, mental, educational and security development have a long history and are not new to human societies. Although child abuse and neglect have a long history, organized support for them dates back to the twentieth century. In this century, documents guaranteeing the protection of children included the 1924 Declaration of the Rights of the Child, the 1959 Declaration of the Rights of the Child, and the 1989 Convention on the Rights of the Child, ratified and convened the First and Second Balkan Congresses in 1936 and 1938. The children insisted. The United Nations recommended to establish a multifaceted and systematic framework for responding to violence against children in the national planning process. On this basis, a child protection system was established. The Child Rescue Fund defines a child protection system in a concept paper as follows: A set of measures and structures set up to prevent and respond to child abuse, neglect, exploitation and violence. In the present research, in addition to Iran, Turkey, as a geographical neighborhood of Iran with historical and cultural commonalities has been selected due to its similarities to our country in terms of manpower and development contexts. Then, the strengths and weaknesses of the child protection systems of both countries were investigated to be used in future studies and regulations to improve the protection of children in need of care.

2. Methods

This study has used a descriptive-analytical method to analyze the data obtained from the library resources.

3. Results

The findings show that each country has a different protection system based on various political, economic and cultural components. The Iranian protection system is based on child protection and the Turkish protection system is based on the provision of social services.

4. Conclusion

The most important principles governing the child protection system that must be observed in any system are as follows:

- In a child protection system, children in need of care will receive support services without any discrimination.
- In the child protection system, the principle is the participation of all individuals, especially parents and children themselves.
- The child protection system is based on preventive measures. Support for parents and families, reducing child poverty, providing social services, and improving children's awareness and education can be some of the measures implemented by the child protection system.
- The family will be the first institution in which support measures should be taken. Therefore, actions that lead to the departure of the child from his or her original family should be considered as secondary.
- Child protection systems must have transnational structures. As migration or human trafficking has increased in the

world today for various reasons, children need support and care anywhere in the world.

- Child protection systems must have integrated structures for identifying, reporting and exercising protection. In this regard, institutions must operate under a single system for a single purpose and the tasks of each institution must be precisely defined.

- Unlike the juvenile criminal justice system, where public institutions have a passive role, in the child protection system, these institutions have an active role and are one of the most important pillars of child protection.

The Welfare Organization of Iran is the most important organization for the implementation of institutional support. Although throughout the world, and

specifically, in Turkey, institutional support has been abandoned or fundamentally revised, in Iran, the previous principles and rules are still being used. Therefore, it is necessary for the Welfare Organization of Iran to review the manner of care, change the staff and determine the number of children in the places in question.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution

Both authors contributed equally and actively to the preparation and arrangement and of this article.

Conflict of interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

علمی پژوهشی

نظام‌های حمایتی از کودکان نیازمند مراقبت؛ مطالعه موردی نظام حقوقی ایران و ترکیه

علی صفراورنگی^{*۱} ID، غلامحسن کوشکی^۲

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق کیفری اطفال و نوجوانان، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
^۲ استادیار گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

10.22080/LPS.2022.23004.1302

چکیده

کودکان به دلیل شرایط جسمی و روحی ویژه‌ای که دارند، جزو گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه هستند. این گروه از جامعه به دلیل ناتوان بودن یا کم‌توان بودن در جهت رفع مشکلات خود نیازمند حمایت دیگر افراد جامعه هستند. خانواده به عنوان اولین نهادی است که کودکان را حمایت می‌کند، لکن در طول تاریخ به دلایل گوناگون این نهاد کوچک گشته و تضعیف شده‌است. از این رو دولت‌ها باتوجه به اهمیت حمایت از کودکان و موثر بودن جایگاه آنان در آینده جامعه، سیاست‌هایی را بر مبنای حمایت از کودکان شکل دادند. نگاهی تطبیقی و مقایسه‌ای به انواع نظام‌های حمایت از کودکان باعث نمایان شدن نقاط قوت و ضعف هر یک از نظام‌ها شده و می‌تواند در آینده در جهت تدوین یک نظام حمایتی باکیفیت استفاده گردد. یافته‌ها نشان از این دارند که هر کشوری بر اساس مؤلفه‌های مختلف از جمله سیاسی، اقتصادی و فرهنگی نظام حمایتی متفاوتی نیز دارد، که نظام حمایتی ایران مبتنی بر حفاظت از کودکان و نظام حمایتی ترکیه مبتنی بر ارائه خدمات اجتماعی است. در این مطالعه که از روش توصیفی-تحلیلی و از منابع کتابخانه‌ای استفاده گردیده، ضمن بررسی انواع نظام‌های حمایت از کودکان به مطالعه موردی نظام‌های حمایتی کشورهای ایران و ترکیه پرداخته شده است.

تاریخ دریافت:

۳۰ دی ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۲۴ خرداد ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۲۸ تیر ۱۴۰۱

کلیدواژه‌ها:

ایران، ترکیه، نظام‌های حمایتی کودکان، سیستم رفاه کودکان، خانواده خوانده.

* نویسنده مسئول: علی صفراورنگی

آدرس: دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق کیفری اطفال و نوجوانان، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

ایمیل: orangi.ali1376@gmail.com

مقدمه

سازمان ملل متحد توصیه می‌کند که همه کشورها در فرایند برنامه ریزی‌های ملی یک چارچوب چند وجهی و نظام‌مند برای پاسخ به خشونت علیه کودکان ایجاد کنند (Pinheiro, 2006: 18). بدون شک کودکان ضامن آینده هر جامعه‌ای هستند. از این رو است که گفته می‌شود جامعه سالم در گرو نسل سالم است (Beter, 2010: 10). بر همین مبنا و اساس نظام حمایت از کودکان (Child Protection System) شکل گرفت. صندوق نجات کودکان در یک مقاله مفهومی (Concept Paper) نظام حمایت از کودکان را چنین تعریف می‌کند: مجموعه اقدامات و ساختارهایی که برای پیش‌گیری و پاسخ به سوء استفاده، بی توجهی، استثمار و خشونت علیه کودکان تشکیل می‌شود، نظام حمایت از کودکان گفته می‌شود (Olofsson et al, 2010: 4).^۱ در تعریف دیگر آمده است: نظام حمایت از کودکان مجموعه‌ای از عناصر رسمی و غیر رسمی است که برای پیش‌گیری و پاسخ به سوء استفاده (abuse)، بی توجهی (neglect)، استثمار (exploitation) و دیگر انواع خشونت‌ها علیه کودکان با یکدیگر همکاری می‌کنند (Forbes et al, 2011: 3).

در کنار مفهوم نظام حمایت از کودکان، مفاهیم دیگری همچون سیستم رفاه کودکان (Child Welfare System) و سیستم عدالت کیفری اطفال (Juvenile Justice System) وجود دارند که لازم است روابطی که ما بین این مفاهیم است، بررسی شود. مفهوم سیستم رفاه کودکان به نوعی مترادف با مفهوم سیستم حمایت از کودکان است و تنها تفاوتی که این دو مفهوم با یکدیگر دارند این است که سیستم رفاه کودکان علاوه بر خدمات حمایتی از کودکان دربردارنده رفاه خانواده که جنبه‌ای از حمایت از کودکان است می‌باشد، درحالی که سیستم حمایت از کودکان محدود به خدماتی است که فقط ناظر بر خود کودک است

سوء استفاده از کودکان و ایراد آسیب‌های متعدد علیه رشد جسمی، روحی، تحصیلی و امنیتی آنان از ابداعات جدید بشر نیستند و شواهد دلالت بر سابقه طولانی در این زمینه دارند. باوجود اینکه سوء استفاده از کودکان و بی توجهی به آنان سابقه طولانی دارد، اما حمایت‌های سازماندهی‌شده از آنان به قرن بیستم برمی‌گردد. البته در قرن نوزدهم نیز اقدامات ارزشمندی در جهت حمایت از کودکان در برابر انواع خشونت‌ها صورت گرفته بود. در این قرن پویش‌های اخلاقی (Moral Campaigns) توسط فعالان کودکان شکل گرفت، که کارکرد اصلی آن حمایت از کودکان کار و کودکان خیابانی بود (Hendrick, 2005: 13). قرن بیستم دربردارنده وقایع مهمی از جمله جنگ جهانی اول و جنگ جهانی دوم بود که بر نظام‌مند شدن حمایت از کودکان تأثیر گذاشت. چراکه در این دو جنگ بسیاری از والدین کودکان کشته شدند و همچنین خود کودکان که به عنوان قربانیان اصلی این جنگ بودند، نیاز مبرم به حمایت‌های ویژه داشتند. در این قرن اسنادی که متضمن حمایت از کودکان بود نظیر اعلامیه حقوق کودک ۱۹۲۴، اعلامیه حقوق کودک ۱۹۵۹ و کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ تصویب و نشست‌هایی نظیر کنگره‌های اول و دوم بالکان به سال‌های ۱۹۳۶ و ۱۹۳۸ میلادی تشکیل شدند، که بر حمایت‌های سلامتی و بهداشتی کودکان تأکید می‌کردند. همچنین در این قرن سازمان مردم نهاد صندوق نجات کودکان (Save The Children Fund)، سازمان یونیسف (United Nations Children's Fund) و سازمان بشر دوستانه حقوق کودک تحت عنوان (Terre Des Hommes) تشکیل شد که حمایت‌های ارزنده از کودکان انجام می‌دادند.

^۱The full text of the concept paper is available at (<https://resourcecentre.savethechildren.net>)

بردن به نقاط قوت و ضعف سیستم حمایت از کودکان هر دو کشور می‌تواند در مطالعات و وضع مقررات آینده برای هرچه بهتر شدن حمایت از کودکان نیازمند مراقبت مورد استفاده قرار گیرد. باتوجه به مطالب بیان شده، سؤالات مهمی از جمله: مهم‌ترین سیستم‌های حمایت از کودکان کدام‌ها هستند؟ سیستم حمایتی اتخاذی از سوی کشور ایران و ترکیه کدام است؟ اصول حاکم بر سیستم‌های حمایتی از کودکان کدام‌ها هستند؟ مطرح می‌شوند که به فراخور موضوع به آنها پاسخ داده شده است. بنابراین در این مطالعه مهم‌ترین سیستم‌های حمایتی از کودکان به طور مختصر (بند اول) و سیستم‌های حمایت از کودکان کشورهای ایران و ترکیه به نحو موردی و تفصیلی (بند دوم) بررسی شده‌اند.

۱ مهم‌ترین سیستم‌های حمایتی کودکان

مطابق اسناد بین‌المللی کودکان از حقوق بنیادین از قبیل رشد، بقا، زندگی و امنیت برخوردار هستند. در کنار این موارد هر کودکی حق دارد از خطرات موجود در جامعه از قبیل خشونت، سوء رفتار و بی‌توجهی در امان باشد. اگر کودکان از این خطرات در امان نباشد و یا از آنان حمایت به عمل نیاید منجر به ایجاد مشکلات عدیده جسمی، روحی و بهداشتی برای آنان خواهد شد (Medrano, 2012: 18). بنابراین حمایت از کودکانی که به علت شرایط مختلف نیازمند حمایت هستند نه تنها به خودی خود برای دولت‌ها اهمیت دارد، بلکه طبق اسناد بین‌المللی از وظایف آنها است.

می‌توان گفت مبانی تشکیل نظام‌های حمایت از کودکان، از این قرار است: جلوگیری از خشونت، سوء استفاده، استثمار، بی‌توجهی و همچنین ارائه راه‌حل، توانبخشی، جبران خسارت و درمان کودکانی که قربانی شده‌اند، آگاهی از علل شکست‌های حمایت از کودکان و ارائه آمار در خصوص کودکانی که مورد خشونت، استثمار، سوء استفاده و

(Hetherington, 2002: 28). البته همانطور که گفته شد این دو مفهوم با یکدیگر مترادف هستند به نحوی که سیستم‌های حمایت از کودکان خود می‌تواند خانواده محور و یا کودک محور باشد. سیستم عدالت کیفری اطفال بر نحوه پاسخ به بزهکاری کودکان با توجه به رویکردهای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی تمرکز دارد (غلامی، ۱۳۹۲: ۹۰). به نوعی می‌توان گفت سیستم عدالت کیفری اطفال وظیفه حمایت از کودکان بزهکار را بر عهده دارد. اما در سیستم حمایت از کودکان، افراد الزاماً بزهکار نبوده و بنابر دلایلی همچون سوء استفاده، بی‌توجهی و دیگر انواع خشونت‌ها نیازمند حمایت هستند. باید به این نکته نیز توجه داشت، هرچند که سیستم عدالت کیفری اطفال وظیفه حمایت از کودکان بزهکار را بر عهده دارد اما نمی‌توان آن را تحت عنوان سیستم حمایت از کودکان قرار داد و این دو سیستم ارکان، سازمان‌ها و روندهای متفاوتی از یکدیگر دارند. در یک تقسیم‌بندی، سیستم حمایت از کودکان و سیستم عدالت کیفری اطفال تحت عنوان خدمات رفاهی کودکان (Child Welfare Services) تقسیم‌بندی شده‌اند (Beter, 2010: 81). بر همین اساس است که الگوی رفاه‌گرایی کیفری (Penal Welfarism) که گونه‌ای از سیستم عدالت اطفال است، منشعب از الگوی رفاه در نظر گرفته شده است (غلامی، ۱۳۹۲: ۹۲). با وجود همه این‌ها سیستم عدالت کیفری اطفال و سیستم حمایت از کودکان در برخی موارد با یکدیگر همپوشانی (Overlap) دارند. از این رو است که به کودکان در ارتباط با هر دو سیستم را در اصطلاح جوانان همگذر (Crossover Youth) نامیده‌اند (M. Kolivoski, 2017: 313).

در این مطالعه، کشور ترکیه، از آن جهت که به لحاظ جغرافیایی همسایه کشور ایران است و به این دلیل که اشتراکات تاریخی و فرهنگی بین هر دو کشور وجود دارد و همچنین از لحاظ نیروی انسانی و بسترهای توسعه‌ای یکسان با کشور ایران، برای مطالعه تطبیقی انتخاب شده است، که بررسی و پی

رسیدگی می‌کند، اما نظام حمایت از کودکان به گزارش‌های مربوط به آسیب‌های جدی علیه کودکان پاسخ می‌دهد.

- سیستم عدالت کیفری کودکان فقط به جرایم رسیدگی می‌کند، اما نظام حمایت از کودکان به ایمنی کودکان در معرض خطر (child at risk) که در شرف بزه‌دیدگی، بزهکاری و یا متحمل شدن آسیب‌های متعدد علیه رشد جسمی، روحی، جنسی و امنیتی هستند، نیز رسیدگی می‌کند.

از آنجایی که، نظام حمایت از کودکان نظام مجزایی از سیستم عدالت کیفری کودکان است، از این‌رو، این نظام واجد اصولی است که متفاوت با اصول حاکم بر عدالت کیفری کودکان است. مهم‌ترین اصول حاکم بر نظام حمایتی کودکان به قرار ذیل است:

- در نظام حمایت از کودکان، کودکان نیازمند مراقبت بدون هیچ تبعیضی از خدمات حمایتی بهره‌مند خواهند شد.
- در نظام حمایت از کودکان، اصل بر مشارکت همه افراد علی‌الخصوص والدین و خود کودکان است.
- نظام حمایت از کودکان مبتنی بر اقدامات پیش‌گیرانه است. حمایت از والدین، خانواده، برنامه‌هایی جهت کاهش فقر کودکان، خدمات اجتماعی و افزایش آگاهی و آموزشی کودکان می‌توانند از اقداماتی باشند که نظام حمایت از کودکان اجراء می‌کند.
- خانواده اولین نهادی خواهد بود که اقدامات حمایتی باید در بستر آن انجام شود. بنابراین، اقداماتی که منجر به خروج کودک از خانواده اصلی خود می‌گردد، باید به عنوان اقدامات بعدی و ثانویه لحاظ گردند.

بی‌توجهی قرار گرفته‌اند، تدوین سیاست‌ها و مقررات، مداخله برای پیش‌گیری و واکنش، تشویق کودکان، والدین آنان، سازمان‌های بین‌المللی و همچنین نهادهای مردمی در جهت مشارکت بایکدیگر (Rough Gide, 2009: 5). بر اساس این مبانی است که نظام حمایتی کودکان ماهیتی جدا از سیستم عدالت کیفری کودکان دارد، اما این دو سیستم در برخی موارد با یکدیگر هم‌پوشانی دارند. در تحقیقی که در ایالت منیتوبا در کشور کانادا در رابطه با بررسی هم‌پوشانی سیستم عدالت کیفری کودکان با نظام حمایت از کودکان انجام شده‌است نشان از این دارد که ۱۷ درصد از اطفال که تحت مراقبت نظام حمایت از کودکان بودند، بعداً تحت بازداشت قرار گرفتند، و برای ۴۱ درصد از آنان پرونده قضایی تحت اتهاماتی از جمله تجاوز (assault) و جرایم مالی (property crimes) تشکیل شد. این تحقیق بیان‌گر این است که تصمیمات اتخاذی برای مراقبت از کودکان در نظام حمایتی کودکان آنان را به سمت بزهکاری و مرتبط شدن با سیستم عدالت کیفری کودکان سوق می‌دهد (Nickel, 2020: 2). در بررسی مشابه مؤسسه سلامت و رفاه استرالیا (AIHW) مقرر می‌دارد، قریب به ۵۰ درصد از افراد ۱۰ تا ۱۶ ساله که تحت نظارت سیستم عدالت کیفری کودکان هستند، قبلاً تحت مراقبت‌های نظام حمایت از کودکان بودند (Walsh, 2019: 90).

از تفاوت‌های سیستم عدالت کیفری کودکان و نظام حمایت از کودکان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- سیستم عدالت کیفری کودکان بر اساس قانون هدایت و اعمال می‌شود، به این معنا که قضات مقید به اعمال قانون هستند، اما نظام حمایتی کودکان بر اساس منافع عالی کودک (best interests) تنظیم و اعمال می‌شود به نحوی که در هر تصمیم صلاح کودکان و منافع آنان در نظر گرفته می‌شود.
- سیستم عدالت کیفری کودکان به گزارش‌های مربوط به جرایم کودکان

این نوع، همبستگی میان سه گروه یاد شده در خط مقدم است و مسؤولیت حمایت و حفاظت از کودکان یک مسؤولیت مشترک و جمعی است. تمرکز این نوع از نظام حمایتی بر تقویت بین روابط کودک و خانواده است. کشورهای همچون فرانسه، هلند و سوئیس از این نوع سیستم تبعیت می‌کنند. نوع آخر که مربوط می‌شود به مراقبت اجتماعی که بیشتر در جوامع سنتی دیده می‌شود. در این نوع نظام حمایتی والدین، خانواده گسترده و همچنین جامعه محلی برای حمایت از کودکان مورد مشورت واقع می‌شوند. استرالیا از جمله کشورهای است که از این سیستم تبعیت می‌کند.

در تقسیم‌بندی دیگر که از بررسی تطبیقی بین نه کشور ایالات متحده، کانادا، انگلستان، سوئد، دانمارک، فنلاند، بلژیک، هلند و آلمان به دست آمده است، نظام‌های حمایتی کودکان به دو دسته سیستم‌های کودک محور و خانواده محور تقسیم شده‌اند. کشورهای ایالات متحده، انگلستان و آمریکا از سیستم کودک محور تبعیت می‌کنند. در این سیستم رویکرد اصلی بیشتر بر مداخلات قانونی است. شش کشور باقی‌مانده دیگر از سیستم خانواده محور تبعیت می‌کنند. سیستم خانواده محور نیز بیشتر بر مداخلات درمانی تأکید می‌کند. سیستم خانواده محور به دو قسمت تقسیم می‌شود، سیستم خانواده محور بر اساس گزارش اجباری و سیستم خانواده محور بر اساس گزارش غیر اجباری.

در این میان تقسیم‌بندی دیگری نیز وجود دارد. این تقسیم‌بندی که بر اساس خدمات حمایتی اجتماعی ارائه شده در اروپا شکل یافته‌است، بدین صورت است: سیستم لیبرال حمایت اجتماعی (The liberal system of social protection)، سیستم سوسیال دموکراتیک حمایت اجتماعی (The social democratic system of social protection) و سیستم محافظه‌کارانه شرکتی حمایت اجتماعی (The conservative-corporatist system of social protection) (Palier, 2004: 31). خدمات

• نظام‌های حمایت از کودکان باید دارای ساختارهای فراملی باشند. از آنجایی که در جهان امروزی مهاجرت ویا قاچاق انسان‌ها به دلایل مختلف افزایش یافته در نتیجه کودکان، نیازمند حمایت و مراقبت در هر نقطه از جهان هستند.

• نظام‌های حمایت از کودکان باید واجد ساختارهای یکپارچه شناسایی، گزارش و اعمال حمایت باشند. در این خصوص نهادها باید تحت یک سیستم واحد برای یک هدف واحد فعالیت کنند و وظایف هر نهاد به طور دقیق مشخص شود.

• برخلاف سیستم عدالت کیفری اطفال که نهادهای مردمی وظیفه منفعل دارند، در سیستم حمایت از کودکان این نهادها وظیفه فعال دارند و یکی از ارکان‌های مهم حمایت از کودکان نیازمند مراقبت هستند.

باری، کشورها بر اساس ملاحظات سیاسی، فرهنگی و اقتصادی روش‌های متنوعی برای حمایت از کودکان اتخاذ کرده‌اند که منجر به تشکیل نظام‌های گوناگون حمایتی شده‌است. در یک تقسیم‌بندی نظام حمایتی کودکان، به حفاظت از کودکان (child protection)، خدمات خانوادگی (family services) و مراقبت اجتماعی (community caring) تقسیم شده‌است (Cameron & Freymond, 2006: 4). در نوع اول که حفاظت از کودکان است، دولت مقررات اجتماعی و اخلاقی را بر اساس حقوق و مسؤولیت‌های فردی وضع می‌کند. در این نوع حریم عمومی و خصوصی به طور شفاف از یکدیگر تبیین شده و از حریم خصوصی خانواده حمایت و مراقبت می‌شود. هدف این نظام حمایتی، مراقبت از اطفال در مقابل خطرات مربوط به درون خانواده است. کشورهای انگلستان، کانادا و ایالات متحده از این نوع سیستم تبعیت می‌کنند. نوع دوم که خدمات خانوادگی است، دولت‌ها خدماتی ارائه می‌دهند که ایده‌آل مشترک کودک، خانواده و جامعه باشد. در

از کودکان نیازمند مراقبت وجود نداشت. چرا که کودک نیازمند مراقبت در حقوق ایران تعریف نشده بود. با تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در سال ۱۳۹۹ و با در نظر گرفتن مواد ۱ و ۳ این قانون حمایت از افراد زیر ۱۸ سال که در وضعیت مخاطره آمیز قرار می‌گیرند، به عنوان یک الزام قانونی تلقی شد. اساساً به افراد زیر ۱۸ سال که در وضعیت مخاطره آمیز (Risk Factor) قرار می‌گیرند، کودکان در معرض خطر (Child at Risk) اطلاق می‌شود. حقوقدانان تعاریف متفاوتی از کودکان در معرض خطر ارائه کرده‌اند. در یکی از تعاریف آمده است، اطفال و نوجوانان در معرض خطر کسانی هستند که به دلیل شرایط و اوضاع و احوال خاص رشد جسمانی، عقلانی، اخلاقی و وضعیت‌های اجتماعی آنان به شدت در معرض خطر بزه‌دیدگی یا بزهکاری قرار دارند و چنانچه مداخله موثری برای حمایت از آنان صورت نگیرد، حسب مورد بزه‌دیده یا بزهکار خواهند شد (بارانی، ۱۳۹۳: ۱۴). در تعریف دیگر آمده است، کودکانی که از نیازهای اساسی یعنی تغذیه، بهداشت و آموزش اجباری محرومند و در معرض سوء رفتار جسمی و جنسی یا مجازات غیر منصفانه قرار دارند و از کمک و حمایت قانونی محرومند، کودکان در معرض خطر یا کودکان در شرایط دشوار نامیده می‌شوند (معظمی، ۱۳۹۵: ۵۶). باید به این نکته توجه داشت مفهوم کودکان در معرض خطر، مفهومی است که در یک مرحله قبل از بزهکاری، بزه‌دیدگی و یا ورود آسیب‌های متعدد علیه رشد جسمی، روانی، امنیتی و اخلاقی شکل می‌گیرد، نکته دیگر این است که مفهوم کودکان در معرض خطر صرفاً افراد متولد شده زیر ۱۸ سال را شامل نمی‌شود، بلکه یک مرحله قبل از تولد (زمان بارداری مادر) را نیز شامل می‌شود. چرا که مصرف الکل و استعمال دخانیات توسط مادر در زمان بارداری باعث ایجاد بیماری‌هایی در کودک از قبیل سندرم الکل جنینی می‌شود (سلامی زواره و انوری، ۱۳۸۵: ۱۰). با در نظر گرفتن تعاریف حقوقدانان و دو نکته فوق‌الذکر می‌توان تعریف دقیقی به این صورت ارائه کرد: اطفال و نوجوانان در معرض خطر افرادی

حمایتی اجتماعی به مجموعه اقداماتی عمومی اطلاق می‌شود که موضوع آن در رابطه با فقر، آسیب‌پذیری و محرومیت است. این مجموعه اقدامات در طول چرخه زندگی انسان‌ها ارائه می‌شود و هدف از آن مقابله با خطرات ذکر شده و تقویت افراد و خانواده‌ها در مقابل این خطرات است. ذکر این تقسیم بندی از آنجایی اهمیت دارد که خدمات حمایتی اجتماعی بر روی نظام حمایتی کودکان تأثیرگذار است. چرا که طرح‌های ارائه شده در خدمات حمایت اجتماعی در رابطه با فقرزدایی، مراقبت‌های بهداشتی و تحصیلی در حمایت از کودکان نیز موثر است (Sheahan, 2011: 22). از این رو سیستم لیبرال حمایت اجتماعی بیشتر بر حمایت از کودکان تمرکز دارد تا از خانواده آنان، سیستم سوسیال دموکرات حمایت اجتماعی خدمات ارزنده‌ای هم برای حمایت از کودکان و هم خانواده آنان ارائه می‌دهد و سیستم محافظه کار نیز بیشتر بر روی ارائه خدمات نظام‌مند بر روی خانواده و جامعه تمرکز دارد. از مطالب گفته‌شده چنین برداشت می‌شود که رویکردهای اتخاذی برای حمایت از کودکان متفاوت هستند، اما همه آنها در مجموع به یک هدف می‌نگرند و آن هم حمایت از کودکان نیازمند مراقبت است، چه از طریق خدمات ارائه شده برای خود کودک چه از طریق خدمات ارائه شده برای تقویت خانواده کودکان که تأثیر مستقیمی بر زندگی آنان دارد.

۲ نظام حمایتی کشور ایران و ترکیه

برای آنکه نظام حمایتی کودکان نیازمند مراقبت یک کشور بررسی و تبیین شود ابتدا باید کودک نیازمند مراقبت از منظر حقوق آن کشور مورد بررسی قرار گیرد، سپس به حمایت‌هایی که از این گروه از کودکان صورت می‌پذیرد، پرداخته شود.

۲٫۱ کودک نیازمند مراقبت

در حقوق ایران تا قبل از تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ نظام واحدی برای حمایت

خطر در مفهوم عام در نظر گرفته شده است و حمایت‌های قانونی هم از کودکان در معرض خطر در معنای خاص و هم از کودکان بزه‌دیده و بزه‌کار صورت می‌گیرد.

در سوی دیگر، کشور ترکیه که به لحاظ ملاحظات سیاسی خواستار پیوستن به اتحادیه اروپا است، سعی می‌کند قوانین خود را طبق استانداردهای بین‌المللی و همچنین مقررات اروپایی تنظیم کند. از این رو و به موازات ماده نخست کنوانسیون حقوق کودک، در کشور ترکیه کودک به افراد زیر ۱۸ سال اطلاق می‌شود. این نکته در بند (b) ماده ۶ قانون جزای ترکیه و بند (a) ماده ۳ قانون حمایت از کودکان ترکیه تصریح شده است. حتی در ماده اخیر تأکید شده است که اگر هم افراد زودتر از ۱۸ سال رشید شوند، بازهم کودک تلقی می‌شوند. از سوی دیگر قانون خدمات اجتماعی ترکیه و قانون حمایت از کودکان ترکیه کودکان نیازمند مراقبت را تعریف کرده‌اند. این تعریف از آن جهت مهم است که مبین مشخصات کودکان نیازمند مراقبت است که طبق ذیل اصل ۶۱ قانون اساسی ترکیه، دولت ملزم به حمایت از آنان شده است (Karataş, 2007: 10).

بر اساس دو ماده فوق‌الذکر کودک نیازمند مراقبت، کودکی است که رشد فیزیکی، روحی، اخلاقی، اجتماعی، احساسی و امنیتی‌اش در خطر است و یا مورد غفلت، استثمار و یا بزه‌دیده واقع شده است (Yazıcı, 2012: 503). در کنار این، تعریف دیگری تحت عنوان کودک درگیر در جرم وجود دارد که کودکانی را شامل می‌شود که به علت انجام دادن فعل مجرمانه تحت تعقیب و یا تحقیق قرار گرفته و یا در مورد آنان قرار تأمین کیفری صادر شده است (Bülüt & Doğan, 2016: 33). از این دو تعریف ارائه شده در حقوق ترکیه فهمیده می‌شود که مقنن این کشور در راستای متمایز کردن نظام حمایتی کودکان و سیستم عدالت کیفری کودکان قدم برداشته است. طبق تعریف ارائه شده کودکان در معرض خطر و بزه‌دیده نیازمند حمایت قانونی

هستند که به علت قرار گرفتن در فاکتورهای خطر خواه بعد از تولد، خواه در زمان بارداری مادر در معرض بزه‌کاری، بزه‌دیدگی یا ورود آسیب‌های متعدد علیه رشد جسمی، روانی، امنیتی و اخلاقی هستند، به نحوی که مداخله و حمایت قانونی را می‌طلبد و در صورت عدم مداخله قانونی حسب مورد بزه‌کار، بزه‌دیده و یا متحمل آسیب‌های متعدد خواهند شد. مقصود از ذکر عبارت «به نحوی که مداخله و حمایت قانونی را می‌طلبد» این است که از اقداماتی که حریم خصوصی اطفال و نوجوانان و یا خانواده‌های آنان را نقض می‌کند یا خطر به نحوی نیست که حسب مورد اطفال و یا نوجوانان را در معرض بزه‌کاری، بزه‌دیدگی یا آسیب‌های متعدد قرار دهد، احتراز گردد. پس اساساً اطفال و نوجوانان بزه‌کار، بزه‌دیده و آثانی که دچار آسیب‌های متعدد جسمی، روانی، امنیتی و اخلاقی شده‌اند، از بحث در معرض خطر بودن خارج هستند. اما مطلبی که وجود دارد این است که شرایطی که بزه‌کار بودن، بزه‌دیده بودن و مورد آسیب قرار گرفتن اطفال و نوجوانان را رقم زده است، می‌تواند بر تکرار بزه‌کاری، بزه‌دیدگی و ورود آسیب‌های متعدد دیگر مؤثر باشد پس از این رو اطفال و نوجوانان در معرض خطر را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: (۱) اطفال و نوجوانان در معرض خطر اولیه (۲) اطفال و نوجوانان سابقه در معرض خطر بودن ندارند و برای اولین بار در این شرایط قرار می‌گیرند و گروه دوم افرادی هستند که حداقل سابقاً یک‌بار بزه‌کار، بزه‌دیده و یا مورد آسیب‌های متعدد واقع شده‌اند. با تدقیق در ماده ۳ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ بالاخص بند (ذ) می‌توان این تقسیم‌بندی را صحیح دانست. این تقسیم‌بندی از این جهت نیز صحیح است که اساساً چنانچه گفته شد، سیستم عدالت کیفری کودکان با نظام حمایت از کودکان متفاوت است و کودکان بزه‌کار تحت سیستم عدالت کیفری و کودکان در معرض خطر و بزه‌دیده تحت نظام حمایت از کودکان قرار می‌گیرند. اما با توجه به بند (ذ) قانون فوق‌الذکر کودک در معرض

از اطفال ترکیه^۱ ذکر شده است. منظور از پیش‌گیری کنشی این است که تدابیری ارائه شود که زمینه‌های بروز بزهکاری و بزه‌دیدگی شناسایی شده و سپس خنثی شوند (رایجیان‌اصلی، ۱۳۹۸: ۴۲). درست است که حمایت‌های صورت گرفته در نظام حمایتی کودکان بیشتر جنبه پیش‌گیری کنشی دارد اما گفتنی است، پیش‌گیری‌های واکنشی از جنس غیر کیفی به عنوان مثال سلب حضانت را می‌توان در نظام حمایتی کودکان اعمال کرد. به هر حال پیش‌گیری از بزهکاری، بزه‌دیدگی و آسیب‌های متعدد اطفال و نوجوانان مستلزم همکاری گسترده نهادهای مختلف اداری، فعالان حوزه اطفال و نوجوانان و اعضای جامعه است. در مطالب پیش‌رو به حمایت‌هایی که از کودکان نیازمند مراقبت در حقوق ترکیه و ایران صورت می‌پذیرد، پرداخته شده است.

حمایت‌هایی که در حقوق ترکیه از کودکان نیازمند مراقبت به عمل می‌آید بیشتر در حوزه خدمات اجتماعی با هدف از بین بردن محرومیت‌های مادی و اجتماعی افراد و خانواده‌های آنان، قرار می‌گیرد (Sarıaltın, 2017: 26). در حقوق ترکیه قوانین مهمی وجود دارد که هر کدام به نحوی در جهت حمایت از کودکان نیازمند مراقبت وضع شده‌اند. این قوانین عبارت‌اند از: قانون خدمات اجتماعی ترکیه، قانون حمایت از کودکان ترکیه و قانون مدنی ترکیه (Yolcuoğlu, 2009: 43). در حالت کلی حمایت‌های صورت گرفته از کودکان نیازمند مراقبت در حقوق ترکیه به چند دسته تقسیم می‌شوند که عبارت‌اند از: مراقبت نهادی یا مؤسسه‌ای، فرزندخواندگی، خانواده خوانده، سلب حضانت، تدابیر حمایتی و مراقبتی (Akkuş, 2016: 72).

الف) مراقبت نهادی یا مؤسسه‌ای: منظور از این مراقبت این است که کودکان نیازمند مراقبت در

هستند. تفاوتی که بین مفهوم کودکان در معرض خطر در ایران و ترکیه وجود دارد این است که در حقوق ایران فاکتورهای خطر به صورت احصایی در ۱۴ بند در ماده ۳ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ مشخص شده است، لکن در حقوق ترکیه هر رفتاری که علیه رشد جسمی، روحی، اخلاقی، اجتماعی و امنیتی کودک باشد، وی را در معرض خطر قرار می‌دهد. در نتیجه می‌توان گفت فاکتورهای خطر در حقوق ترکیه غیر احصایی است.

نکته آخر در این بحث این است که اساساً عبارت کودک نیازمند مراقبت به علت گسترده بودن مفهوم آن از عبارت اطفال و نوجوانان در معرض خطر بهتر است؛ زیرا، در مفهوم کودک نیازمند مراقبت هم کودکان در معرض خطر و هم کودکان بزه‌دیده قرار می‌گیرند، لکن در مفهوم اطفال و نوجوانان در معرض خطر چنین نیست. شاید به همین علت باشد که مقنن ترکیه از به کار بردن عبارت کودکان در معرض خطر اجتناب کرده و از عبارتی که مفهوم آن گسترده است، استفاده کرده است.

۲،۲ انواع حمایت از کودکان نیازمند مراقبت

در نظام حمایتی کودکان، حمایت‌ها جنبه پیش‌گیری دارند و از بین تقسیم‌بندی‌های پیش‌گیری، که عبارت‌اند از پیش‌گیری‌های واکنشی و کنشی، بیشتر جنبه کنشی دارند، چراکه پیش‌گیری‌های واکنشی به سیستم عدالت کیفری کودکان مربوط می‌شوند. لکن این بدان معنا نیست که حمایت‌های کنشی در نظر گرفته شده در سیستم حمایت از کودکان، برای کودکانی که با سیستم عدالت کیفری کودکان در ارتباط هستند، اعمال نمی‌شود. همین نکته در بند (ذ) ماده ۳ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ ایران و بند (۳) ماده ۱۵ قانون حمایت

^۱ در این بند مقرر شده است: ((دادستان در خلال اقدامات تعقیبی و تحقیقی می‌تواند تدابیر حمایتی و مراقبتی از کودکان را از قاضی اطفال درخواست کند.))

از ازدواج ایجاد می‌شود. اگر این میل طبیعی از راه قانونی تأمین نشود، ممکن است آنان متوسل به راه‌های غیر قانونی شوند و در نتیجه افرادی هم وجود خواهند داشت که کودکان خود و یا کودکان دزدیده شده را به این زوجین بفروشند. لذا فرزندخواندگی می‌تواند راه حلی برای جلوگیری از قاچاق و فروش کودکان نیز باشد (Küsmez, 2020: 213). البته امروزه هدف فرزندخواندگی یافتن مناسب‌ترین و بهترین محیط برای کودکانی است که از نعمت خانواده محروم هستند، نه یافتن وارث برای کسانی که فرزند ندارند (Yazıcı, 2012: 505). بررسی دقیق این نوع حمایت و شرایط حاکم بر آن در حقوق ترکیه از موضوع این مطالعه خارج و نیازمند مطالعه دیگر است. مواد ۳۰۵ الی ۳۲۰ قانون مدنی ترکیه مصوب ۲۰۰۱ میلادی راجع به شرایط فرزند خواندگی است.

پ) خانواده خوانده: خانواده خوانده یک نوع دیگر از حمایت است که در کشور ترکیه از کودکان نیازمند مراقبت به عمل می‌آید، که نمونه آن در کشور ایران وجود ندارد.^۱ در جوامع غربی به این نوع از مراقبت (Foster Family) و یا (Foster Home) گفته می‌شود. بدون شک سالم‌ترین محیط برای هر کودک بودن در کنار خانواده بیولوژیکی خود است. با این حال، خانواده‌هایی که به دلیل مشکلات مختلف اجتماعی و اقتصادی ضعیف و متلاشی شده‌اند، یا خانواده‌هایی که به دلیل مشکلات روحی، جسمی و روانی نمی‌توانند یکپارچگی خود را تأمین کنند، نمی‌توانند نیازهای فرزندان خود را برآورده کرده و از مراقبت آنها ناتوان می‌باشند. از سوی دیگر، برخی از کودکان مورد بی‌توجهی و سوء استفاده خانواده‌های بیولوژیکی خود قرار می‌گیرند. بهترین خدمتی که می‌توان به کودکانی که به هر دلیلی از خانواده خود جدا شده‌اند و تحت مراقبت‌های نهادی قرار گرفته‌اند، ارائه داد، این است که تا زمانی که شرایط لازم برای مراقبت از آنها در خانواده خود فراهم نشده، در خانواده دیگری مراقبت شوند. به

تعداد بسیار زیادی به دور از محیط خانواده و در یک نهاد و یا مؤسسه تحت مراقبت و حمایت قرار می‌گیرند. این نوع از مراقبت‌ها بیشتر در جوامع جهان سوم دیده می‌شود، چراکه کشورهای تصور یافته به خاطر مشکلات این نوع مراقبت از قبیل عدم ایجاد روابط فردی بهتر با کودکان و عدم ایجاد علاقه و محبت در کودکان به صورت انفرادی کنار گذاشته شده‌اند (Yolcuoğlu, 2009: 50). در کشور ترکیه نیز طبق قانون خدمات اجتماعی دو مؤسسه مهد کودک‌ها و یتیم‌خانه‌ها تشکیل شده بوند که بعد از سال ۲۰۱۰ و در پی تحولات خدمات و به علت دلایلی که در بالا ذکر شد، بسته شدند (Akkuş, 2016: 71). متعاقب این تحولات و در موازات مراقبت نهادی، نهاد دیگری با عنوان خانه‌های کودکان تأسیس شدند که تفاوت‌هایی با دو مؤسسه قبلی داشتند و به نوعی به روز شده آن مؤسسات بودند. مؤسسه جدید تعداد کمی از کودکان را (معمولاً ۶ الی ۸ نفر) تحت حمایت قرار می‌دهد، همچنین محل استقرار این خانه‌ها در نزدیکی مراکز فرهنگی، ورزشی، بهداشتی و آموزشی شهر است، نحوه ساختار این مؤسسات نیز به گونه‌ای است که از برچسب زنی علیه کودکان جلوگیری می‌شود به صورتی که هیچ گونه مشخصه‌ای مبنی بر اینکه این واحد ساختمانی متعلق به نهاد دولتی در جهت حمایت از کودکان نیازمند مراقبت است دیده نمی‌شود، علاوه بر این موارد کارکنان این مؤسسات جدید با شرایط سختی تغییر می‌کنند تا هم‌بستگی میان کارکنان و کودکان شبیه فضای خانواده باشد (Küsmez, 2020: 209).

ب) فرزندخواندگی: فرزندخواندگی یکی از مدل‌های خدماتی برای کودکانی است که والدین خود را از دست داده‌اند یا نمی‌توانند در شرایط مناسبی در درون خانواده اصلی خود تربیت شوند (Yolcuoğlu, 2009: 51). در نگاه دیگر، صاحب فرزند شدن یک میل طبیعی است که در زوجین بعد

استفاده شده است. لکن در همین مقرر و مقررات دیگر تعریف و شرایط حاکم بر این نهاد مغفول مانده است.

^۱گفتنی است، در بند ۱۰ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی ماده ۶ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان از اصطلاح خانواده جایگزین

دینی کودکان و ماده ۳۴۲ راجع به نمایندگی والدین از جانب کودکان تنظیم شده‌اند (Çelik, 2005: 261). از سوی دیگر هنگامی که والدین نتوانند از عهده وظایف مقرر در قانون نسبت به کودکان برآیند، قاضی دادگاه حضانت آنان را بعد از اعمال اقدامات حمایتی دیگر، به عنوان آخرین اقدام حمایتی از کودک، سلب می‌کند. ماده ۳۴۸ قانون مدنی ترکیه در دو بند شرایطی را مشخص کرده که منجر به سلب حضانت از والدین می‌شود: (۱) بی تجربگی والدین، بیماری، معلولیت، حضور در مکان دیگر یا عدم انجام وظایف سرپرستی خود در صورت لزوم (۲) والدین توجه کافی به کودک نشان نداده و یا از تعهدات خود در قبال او غافل شوند.

ث) تدابیر حمایتی و مراقبتی: این نوع از حمایت مستنبت از ماده ۵ قانون حمایت از کودکان ترکیه است. در این ماده ۵ تدبیر مهم ذکر شده است که توسط قاضی کودکان صادر می‌شوند و به شرح زیر هستند:

۱) تدبیر مشاوره: تدبیر مشاوره عبارت است از راهنمایی والدین کودکان و یا افرادی که موظف به حمایت از کودکان هستند و همچنین راهنمایی خود کودکان در رابطه با آموزش و پرورش. تدبیر مشاوره توسط وزارت آموزش ملی، خدمات اجتماعی و حفاظت از کودکان و ادارات محلی انجام می‌شود.

وسیله این نوع از مراقبت کودکان می‌توانند خانواده داشته باشند، طعم عشق و محبت موجود در یک خانواده را بچسند و مشکلات خود را از طریق بزرگسالان رفع کنند و در نتیجه یک رشد سالم و قوی داشته باشند. این نوع از مراقبت مطلوب‌ترین و به روزترین حمایت از کودکان نیازمند مراقبت است (Küsmesz, 2020: 211). یک تفاوت مهم بین فرزند خواندگی و خانواده خواندگی وجود دارد و آن هم این است که در فرزند خواندگی شخص به طور کلی از خانواده بیولوژیکی خود جدا می‌شوند، درحالی که در خانواده خواندگی کودک به صورت موقت در خانواده خوانده اقامت می‌کند. به عنوان نکته آخر این نوع از مراقبت انواعی دارد که عبارت‌اند از: (۱) خانواده خوانده وظیفه^۱ (۲) خانواده خوانده کوتاه مدت^۲ (۳) خانواده خوانده بلند مدت^۳ (۴) خانواده خوانده اقارب^۴ (۵) خانواده خوانده تخصصی^۵. نکته آخری که در رابطه با این نوع از حمایت می‌توان گفت این است که خانواده‌ها در قبال حمایت‌هایی که انجام می‌دهند از دولت مبلغ دریافت می‌کنند.

ت) سلب حضانت: در حقوق ترکیه حضانت حق شخصی والدین است و قابلیت انتقال به غیر ندارد. در قانون مدنی ترکیه مصوب ۲۰۰۱ ماده ۳۳۹ به طور کلی راجع به مفهوم حضانت، ماده ۳۴۰ راجع به وظیفه والدین در جهت تربیت آموزشی کودکان، ماده ۳۴۱ راجع به وظیفه والدین در خصوص تربیت

۱. این نوع خانواده خوانده، وظیفه مراقبت از کودکانی را بر عهده می‌گیرد که به طور ناگهانی و اضطراری در شرایط خطر قرار می‌گیرند و وضعیت آنها از حیث اینکه به خانواده بیولوژیکی خود برگشت داده می‌شوند یا خیر در هاله‌ای از ابهام است. از این رو تا مشخص شدن وضعیت در این خانواده خوانده تحت مراقبت قرار می‌گیرند.

۲. در برخی موارد که والدین بنا به دلایل موقتی همچون بیماری و یا حبس‌های کوتاه مدت نمی‌توانند از فرزندان خود مراقبت کنند، این کودکان در خانواده خوانده‌های کوتاه مدت تحت مراقبت قرار می‌گیرند. مدت زمان مراقبت در این خانواده خوانده معمولاً سه الی شش ماه است.

۳. این مدل از خانواده خوانده زمانی اعمال می‌شود که کودکان نمی‌توانند در مدت زمان کوتاهی به خانواده بیولوژیکی خود بازگردند. حداکثر مدت مراقبت در این خانواده خوانده تا سن هجده سالگی کودک تحت مراقبت است.

۴. همانطور که از اسم آن مشخص است، کودک نیازمند مراقبت تحت حمایت خویشاوندان قرار می‌گیرد. این مدل از خانواده خوانده می‌تواند در قالب خانواده خوانده‌های دیگر باشد. خویشاوندان در صورت دارا بودن شرایط می‌توانند نسبت به دیگران در اولویت باشند.

۵. خانواده خوانده تخصصی وظیفه مراقبت از کودکانی را بر عهده دارند، که در شرایط خاصی هستند، همچون کودکان معلول یا کم‌توان. اعضای این خانواده خوانده باید دارای مدرک تحصیلی مرتبط در زمینه مراقبت باشند تا بهتر بتوانند وظایف مراقبتی خود را انجام دهند.

۱. این نوع خانواده خوانده، وظیفه مراقبت از کودکانی را بر عهده می‌گیرد که به طور ناگهانی و اضطراری در شرایط خطر قرار می‌گیرند و وضعیت آنها از حیث اینکه به خانواده بیولوژیکی خود برگشت داده می‌شوند یا خیر در هاله‌ای از ابهام است. از این رو تا مشخص شدن وضعیت در این خانواده خوانده تحت مراقبت قرار می‌گیرند.

۲. در برخی موارد که والدین بنا به دلایل موقتی همچون بیماری و یا حبس‌های کوتاه مدت نمی‌توانند از فرزندان خود مراقبت کنند، این کودکان در خانواده خوانده‌های کوتاه مدت تحت مراقبت قرار می‌گیرند. مدت زمان مراقبت در این خانواده خوانده معمولاً سه الی شش ماه است.

۳. این مدل از خانواده خوانده زمانی اعمال می‌شود که کودکان نمی‌توانند در مدت زمان کوتاهی به خانواده بیولوژیکی خود

هستند، می‌تواند قرار را لغو یا تغییر یا به مدت زمان آن بیافزاید. در برخی موارد که تغییر یا حذف این قرارها ضروری است، تغییر و یا حذف برعهده دادگاهی است که کودک در حوزه آن یافت می‌شود که البته بعد از اتخاذ تصمیم در این مورد باید گزارش کار به قاضی یا دادگاه اولیه فرستاده شود. حداکثر مدت زمان اعمال این تدابیر تا سن ۱۸ سال است. یعنی بعد از رسیدن کودک به ۱۸ سال تمام، دیگر نمی‌توان درباره وی قرار حمایتی اتخاذ کرد، مگر قرار آموزش که با رضایت کودک، می‌توان تا مدت زمان مشخصی به تداوم آن حکم کرد.

در سوی دیگر کشور ایران قرار دارد که در اصلی‌ترین قانون آن، قانون اساسی، صرفاً به حمایت از کودکان بی‌سرپرست در بندهای ۲ و ۵ اصل ۲۱ اشاره کرده‌است. در قوانین عادی نیز مقررات پراکنده‌ای در جهت حمایت از کودکان نیازمند مراقبت به صورت موردی وضع شده‌اند. به عنوان مثال ماده ۱۱۷۳ قانون مدنی در جهت حمایت از کودکانی است که در محیط خانواده و از سوی والدین در خطر هستند و یا آیین‌نامه سازماندهی کودکان خیابانی در جهت حمایت از کودکانی است که به نوعی خیابان خانه آنان شده‌است. در قوانین دیگر همچون قانون ثبت احوال و قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست نیز حمایت‌هایی از کودکان نیازمند مراقبت صورت گرفته‌است. اصلی‌ترین قانون در این زمینه که اخیراً به تصویب رسیده، قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ است که حمایت‌هایی را به صورت یکپارچه و هدفمند در نظر گرفته‌است. با توجه به قواعد و مقررات فوق‌الذکر، در حالت کلی، حمایت‌هایی که از کودکان نیازمند مراقبت در حقوق ایران صورت می‌گیرد، عبارت‌اند از: الف) سلب حضانت ب) فرزند خواندگی پ) حمایت‌های اداری

الف) سلب حضانت: حق حضانت در حقوق ایران به دو صورت محدود می‌شود: نظارت بر حضانت و سلب حضانت در صورت وجود مانع. نظارت بر حضانت که مستنبط از ماده ۴۱ قانون

۲) تدبیر آموزش: تدبیر آموزش عبارت‌است از معرفی کودک به یک مؤسسه آموزش روزانه و یا شبانه، معرفی کودک به مؤسسات عمومی یا خصوصی کار و یا سپردن نزد یک استاد ماهر جهت یادگیری شغل یا حرفه. در این باره معرفی کودک برای آموزش شغل یا حرفه برای افراد بالای ۱۵ سال مجاز می‌باشد. وزارت آموزش ملی، وزارت کار و تامین اجتماعی و اداره کل آژانس کار ترکیه اقدامات لازم را در مورد اجرای تدبیر آموزش، انجام می‌دهد.

۳) تدبیر مراقبت: مفهوم قرار مراقبت این است که اشخاصی که وظیفه مراقبت از کودک را دارند و به هر دلیلی نمی‌توانند وظایف خود را انجام دهند، مؤسسه خدمات اجتماعی، کودک را به مراکز بهزیستی معرفی می‌کند و یا وی را از خدمات حمایتی خانواده (خانواده خوانده) یا خدماتی که خود مؤسسه در نظر می‌گیرد بهره‌مند می‌سازد. انجام این تدبیر برعهده مؤسسه خدمات اجتماعی است.

۴) تدبیر سلامت: تدبیر سلامت عبارت‌است از مراقبت‌های پزشکی موقت یا دائم فیزیکی و روحی طفل و همچنین معالجه افرادی که به مواد مخدر اعتیاد دارند. اجرای این تدبیر برعهده وزارت بهداشت و سلامت است.

۵) تدبیر مسکن: تدبیر مسکن عبارت‌است از تأمین سرپناه برای افراد دارای فرزند یا زنان بارداری که زندگی‌اشان در معرض خطر است و سرپناه مناسب یا سالمی ندارند. تدبیر مسکن توسط آژانس خدمات اجتماعی و حمایت از کودکان، وزارت آموزش ملی و ادارات محلی انجام می‌شود.

مواد ۶، ۷ و ۸ قانون حمایت از اطفال ترکیه در رابطه با اصول حاکم بر این تدابیر تنظیم شده‌اند. از نظر محدودیت تعداد اتخاذ تدابیر، قاضی اطفال می‌تواند بیش از یک قرار اتخاذ کند. حداکثر زمان ابقای این قرارها ۳ ماه است و بعد از آن خود به خود رفع می‌شوند. البته دادگاه رأساً یا به تقاضای دادستان و هرکسی که در اجرای قرار نقش دارد و همچنین افرادی که موظف به مراقبت از کودک

فرزندخوانده ۴) افزایش سن فرزندخواندگی (کیا، ۱۳۹۶: ۶۸).

پ) حمایت‌های اداری: منظور از حمایت‌های اداری حمایت‌هایی هستند که از طرف نهادهای اداری همچون وزارتخانه‌ها و سازمان‌های مربوط به آنها انجام می‌گیرد. هدف از این دسته از حمایت‌ها تقویت خانواده‌ها و کودکان در برابر فاکتورهای خطر است. اصلی‌ترین مقرر قانونی در این زمینه ماده ۶ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ و آیین‌نامه اجرایی این ماده است. آیین‌نامه اجرایی این ماده با وجود مقرراتی همچون حق بر شنیده شدن کودکان و احترام به نظرات آنان (بند ۸ ماده ۲)، رعایت کرامت اطفال و نوجوانان در مراکز نگهداری (ماده ۱۷) و حمایت از تحصیل اطفال و نوجوانان تا پایان دوره متوسطه و ارائه مدرک تحصیلی به آنان بدون ذکر نام مرکز نگهداری بسیار مهم و حائز اهمیت است. اما بهتر بود این قواعد اصلی و مهم نه در آیین‌نامه بلکه خود قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ذکر می‌شد. در ماده ۶ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان برای سازمان بهزیستی کشور، نیروی انتظامی، سازمان زندان‌ها، وزارت کشور، وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش، وزارت آموزش و پرورش و صدا و سیما جمهوری اسلامی وظایفی تبیین شده است. مثلاً وزارت کشور وظیفه دارد اطفال و نوجوانان بدون شناسنامه و فاقد هویت را شناسایی کرده و حسب مورد به مقامات قضایی یا اداری جهت حمایت معرفی کند. گفتنی است، سازمان بهزیستی که وابسته به وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی است به عنوان مهم‌ترین سازمانی است که در عرصه عمل برای خانواده‌ها و کودکان خدمات اجتماعی فراهم می‌کند (مستفاد از ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی ماده ۶ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان).

۳ نتیجه‌گیری

در مطالبی که گذشت مهم‌ترین نظام‌های حمایت از کودکان در سطح جهان به طور مختصر بیان گردید

حمایت از خانواده ۱۳۹۱ است، در موارد مقرر دادگاه ناظری در جهت رسیدگی به امور مربوط به حضانت، نگهداری و یا سایر موارد که به مصلحت کودکان است، تعیین می‌کند. سلب حضانت نیز در صورت وجود موانع مندرج در ماده ۱۱۷۳ قانون مدنی است که حضانت به کلی از والدین سلب می‌شود (کریمی و محسنی، ۱۳۹۳: ۳۰۶). نکاتی که در خصوص ماده ۱۱۷۳ قانون مدنی باید در نظر گرفت این است که، مصادیق پنجگانه ذکر شده در این ماده از باب تمثیل بوده، در نتیجه قاضی می‌تواند موارد دیگر را نیز به عنوان فاکتور خطر در نظر بگیرد، همچنین بندهای پنجگانه ذکر شده راجع به فاکتورهای خطری است که درون خانواده وجود دارد و از سوی والدین می‌تواند ایجاد شود در نتیجه هرچند که این بندها از باب تمثیل بوده لکن مواردی که به عنوان فاکتور خطر یاد می‌شود باید حتماً خانوادگی و مربوط به والدین باشد. نوآوری که قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ در خصوص سلب حضانت ایجاد کرده و منطبق با اصول حاکم بر نظام حمایت از کودکان و تحکیم وحدت خانواده است، این است که اقدامات حمایتی که منجر به خروج طفل و نوجوان از محیط خانواده می‌شود، همچون سلب حضانت، باید به عنوان آخرین راه حمایتی و بعد از اعمال اقدامات حمایتی دیگر اتخاذ شود. این قاعده که یکی از قواعد مترقی است در ماده ۴۶ قانون فوق‌الذکر مقرر شده است.

ب) فرزند خواندگی: در حقوق ایران نیز همانند حقوق ترکیه روش حمایتی فرزندخواندگی برای کودکان نیازمند حمایت پیش‌بینی شده است. در این باره، قانون مهمی که وجود دارد، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست ۱۳۹۲ است که به موجب این قانون، قانون حمایت از کودکان بدون سرپرست ۱۳۵۳ منسوخ گشت. نوآوری‌هایی که قانون جدید نسبت به قانون قبلی دارد از این قرار است: ۱) اضافه شدن واژه بدسرپرست به آن ۲) تجویز سرپرستی برای زنان مجرد ۳) پیش‌بینی مقررات مالی حمایتی برای

و نوجوانان ۱۳۹۹ دیده می‌شود بین وظایف نهادها دور ایجاد می‌شود به نحوی که نهاد اداری جهت حمایت، کودک نیازمند مراقبت را به نهاد قضایی معرفی می‌کند و از سوی دیگر نهاد قضایی می‌تواند کودک نیازمند مراقبت را به همان نهاد اداری جهت حمایت معرفی کند، که این باعث می‌شود هر دو نهاد از وظایف خود به دلیل حمایت یک نهاد دیگر تعلل کنند. درحالی که در یک نظام یکپارچه حمایت از کودکان نهادها وظایف تعریف شده و متفاوت از یکدیگر دارند، به نحوی که برخی وظیفه شناسایی، برخی وظیفه اعلام، برخی وظیفه مداخله، برخی وظیفه صدور حکم حمایتی و در نهایت برخی دیگر وظیفه دارند حکم حمایتی صادر شده را اجرا کنند. هرچند که گفته شد طبق قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ در مرحله حمایت بین وظایف نهادها دور ایجاد شده است (موضوع مواد ۶، ۳۳، ۴۲ و ۴۷)، لکن این قانون از آن جهت که نهادها را در مراحل عملکرد نظام حمایت از کودکان موظف کرده، گامی رو به جلو بوده است. مثلاً طبق ماده ۴ همان قانون دفاتر حمایت از اطفال و نوجوانان تشکیل می‌شود که یکی از وظایف مهم آن تهیه گزارشات مستمر و شناسایی اطفال و نوجوانان در معرض خطر است و یا طبق ماده ۶ و ۳۶ حسب مورد وزارتخانه‌ها و دادستان‌ها وظیفه گزارش وضعیت اطفال و نوجوانان در معرض خطر به مراجع قانونی جهت حمایت از آنان، دارند. به عنوان سخن آخر ذکر دو نکته حائز اهمیت است: اولاً هم در حقوق کشور ترکیه و هم در حقوق کشور ایران نظام یکپارچه حمایت از کودکان نیازمند مراقبت آنچنان که باید وجود داشته باشد، تشکیل نشده است، ثانیاً همانطور که گفته شد در نظام حمایت از کودکان نقش سازمان‌های مردم نهاد مهم و اساسی است. هرچند که در هر دو کشور سازمان‌های مردم نهادی وجود دارند که از کودکان نیازمند مراقبت حمایت کنند، لکن اعمال این نهادها بشر دوستانه است و این نهادها جایگاهی در نظام حمایت از کودکان ندارند.

و در کنار آن نظام حمایت از کودکان کشورهای ایران و ترکیه به صورت موردی و تفصیلی بررسی شد. از گفته‌ها چنین نتیجه گرفته می‌شود، حمایت‌هایی که از کودکان نیازمند مراقبت در ترکیه به عمل می‌آید جنبه اجتماعی و حمایت‌هایی که در ایران انجام می‌گیرد بیشتر جنبه خانوادگی و حفاظت از کودکان در درون خانواده دارند. علت این امر نیز می‌تواند ناشی از شرایط مختلفی من جمله اقتصادی باشد و از آنجایی که کشور ترکیه شرایط اقتصادی بهتری از کشور ایران دارد، می‌تواند با سرمایه‌گذاری و تخصیص بودجه کلان برای نهادهای دولتی از کودکان نیازمند مراقبت حمایت کند، لکن کشور ایران به علت مشکلات اقتصادی و ناتوان بودن از تأمین منابع مالی برای نهادهای اجتماعی و دولتی شیوه حمایت درون خانواده را برگزیده است. از آنجایی که قوانین حمایتی ترکیه علی‌الخصوص قانون حمایت از اطفال آن کشور نسبت به قوانین حمایتی ایران مقدم‌التصویب هستند و از زمان تصویب با توجه به مصالح کودکان چندین بار مورد اصلاح و بازبینی قرار گرفته‌اند، نسبت به قوانین حمایتی ایران مترقی‌تر هستند. بنابراین، حمایت‌هایی همچون ۵ تدبیر مهم و اصول حاکم بر آنها ویا روش حمایتی خانواده‌خوانده می‌تواند در حقوق ایران نیز اجرا شود. از سوی دیگر سازمان بهزیستی ایران که مهم‌ترین سازمان در جهت اعمال حمایت‌های مؤسسه‌ای است، با وجود اینکه در سطح جهان حمایت‌های مؤسسه‌ای به علت مشکلاتی که داشتند کنار گذاشته شده‌اند ویا تغییرات اساسی در آنها ایجاد شده است، کماکان از اصول و قواعد قبلی پیروی می‌کند، درحالی که قواعد حاکم بر حمایت‌های مؤسسه‌ای در ترکیه کاملاً به روز شده‌اند. بنابراین لازم است سازمان بهزیستی کشور ایران در نحوه مراقبت، تغییرات کارکنان و تعداد نگهداری کودکان در محل‌های مد نظر را مورد بازبینی قرار دهد. همچنین به نظر می‌رسد هماهنگی بین اجزای نظام حمایتی کودکان در ترکیه منسجم‌تر از نظام حمایتی ایران است. چراکه در قانون جدید حمایت از اطفال

Reference:

- Barani, M. (2014). Police behavioral practices with children and teens. 1st ed. Tehran. Islamic Republic of Iran Police Education Deputy. (In Persian)
- Gholami, H. (2013). Children's criminal justice. Criminal Law Doctrines. 10(6). 89-106. (In Persian)
- Kia, M. (2017). Support for children and adolescents at risk for delinquency and prevention of their delinquency in Iranian law and international documents. Master's Thesis, Faculty of Law and Political Science, Non-Profit University of North. (In Persian)
- Karimi, A., & Mohseni, E. (2014). Barriers to the implementation of custody in the jurisprudence of Iran, Iranian rights and French law. 47(2). 303-326. (In Persian)
- Moazemi, Sh. (2016). Children's delinquency. 12th ed. Tehran. Dadgostar Publication. (In Persian)
- Rayejian Asli, M. (2019). Criminology An introduction & Overview. 3rd ed. Tehran. Samt. (In Persian)
- Salami Zavareh, M., Anvari, M. (2006). The detrimental effects of ethanol on learning and spatial memory. Feyz. 10(3). 9-15. (In Persian)
- Act of Support of Children (2020). (In Persian)
- Executive Regulatory Article 6 of the Child Support Act (2020). (In Persian)
- *"A Rough Guide to Child Protection Systems". 2009. <https://resourcecentre.savethechildren.net/library/rough-guide-child-protection-systems>. accessed 8 October 2021.
- *Cameron, G., & Freymond, N. (2006). "Understanding International Comparisons of Child Protection, Family Service and Community Caring Systems of Child and Family Welfare". Towards Positive Systems of Child and Family Welfare International Comparisons of Child Protection, Family Service and Community Caring Systems. 1st ed, Toronto. University of Toronto Press.
- *Forbes, B., Luu, D., Oswald, E., & Tutnjevic, T. (2011). A Systems Approach to Child Protection: A World Vision Discussion Paper. 1st ed. Uxbridge. World Vision International.
- *Hendrick, H. (2005). Child Welfare and Social Policy: An Essential Reader. 1st ed. Bristol. Bristol University Press (Policy Press)
- *Hetherington, R. (2002). "Learning From Difference: Comparing Child Welfare Systems". Towards Positive Systems of Child and Family Welfare International Comparisons of Child Protection. Family Service and Community Caring Systems. 1st ed, Toronto. University of Toronto Press.
- *Medrano, T., & Tabben-Toussaint, A. (2012). Child Protection Basics. FHI360 Child Protection Toolkit. FHI360.
- *M. Kolivoski, K., Goodkind, S., & J. Shook, J. (2017). "Social Justice for Crossover Youth: The Intersection of the Child Welfare and Juvenile

- Justice Systems". *Social Work*. 62(4). 313-321.
- *Nickel, N., Turnbull, L., Wall-Wieler, E., Au, W., Ekuma, O., MacWilliam, L., Emily Enns, J., Boram Lee, J., McCulloch, S., Burchill, Ch., & Brownell, M. (2020). "Overlap between child protection services and the youth justice system: protocol for a retrospective population- based cohort study using linked administrative data in Manitoba, Canada". *BMJ Open*. 10(7). 1-13.
- *Olofsson, G., Bell, B., Blomquist, U., Damsleth, B., Deisadze, N., Kleyhans, D., Manol, M., Martin, F., Mäntysaari Laaksonen, T., & Silan, E. (2010). *Child Protection Initiative: Building Rights-Based National Child Protection Systems. A Concept Paper To Support Save The Children's Work, Save The Children Fund*.
- *Palier, B. (2004). *Social Protection Reforms in Europe: Strategies for a New Social Model*. 1st ed, Ottawa. Canadian Policy Research Networks.
- *Pinheiro, P. S. (2006). *World Report On Violence Against Children*. 1st ed. Geneva. United Nations.
- *Sheahan, F. (2011). *A Focus on Child Protection within Social Protection Systems: Transforming Children's lives*. Save The Children Fund.
- *Walsh, T. (2019). "From child protection to youth justice: Legal responses to the plight of 'Crossover Kids'". *University of Western Australia Law Review*. 46(1). 90-110.
- *Akkuş, P. (2016). "Sosyal Risk Altındaki Çocuklar İçin Sosyal Hizmetler: 2000 Sonrasına İlişkin Bir Değerlendirme". *Çocuk ve Medeniyet*. 1(2). 57-79.
- *Beter, Ö. (2010). *Türkiye Ve İngiltere'de Çocuk Koruma Sistemleri*. Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Hacettepe Üniversitesi.
- *Bülbül, S., & Doğan, S. (2016). "Suça sürüklenen çocukların durumu ve çözüm önerileri". *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 59(1). 31-36.
- *Çelik, C. (2005). "Velayetin Kaldırılması". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 54(1). 255-309.
- *Karataş, K. (2007). "Türkiyede Çocuk Koruma Sistemi Ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme". *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 18(2). 7-19.
- *Küsmez, B. (2020). "Korunma İhtiyacı Olan Çocuklar İçin Kurumsal ve Alternatif Hizmet Modelleri: Bir Değerlendirme". *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*. 4(3). 201-225.
- *Sarıaltın, D. (2017). *Kurum Bakımındaki Çocuklara İlişkin Sistemin Sosyal Refah Çalışmaları Gözüyle Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Hacettepe Üniversitesi.
- *Yazıcı, E. (2012). "Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(18). 499-525.
- *Yolcuoğlu, İ. G. (2009). "Türkiye'de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi". *Aile ve Toplum*. 5(18). 43-58.
- *SOSYAL HİZMETLER KANUNU, 1983 (Turkey)

*TÜRK CEZA KANUNU, 2004 (Turkey)

*TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI,
1982 (Turkey)

*TÜRK MEDENİ KANUNU, 2001 (Turkey)

*ÇOCUK KORUMA KANUNU, 2005
(Turkey)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی